

pripada čoveku kao nedeljivom. Geometar, pak, ne posmatra njega kao čoveka ni kao nedeljiva, nego kao matematičko telo. Stvarno, pretpostavljajući da čovek nije deljiv, jasno je da mu mogu pripadati osobine koje bi pripadale čoveku zasebno od nedeljivosti i od čovekove prirode. Zato geometri rasuđuju ispravno: njihova raspravljanja odnose se na stvarnosti a predmet njihove nauke zaista su stvarnosti, pošto postoje dva značenja pojma stvarnost: stvarnost kao entelehija i stvarnost kao materija.

S druge strane, s obzirom na razliku između dobrog i lepog (jer na prvo nailazimo samo u oblasti deljenja, dok se lepo nalazi i kod nepokretnih bića) filozofi koji tvrde da u matematičkim naukama nema mesta ni za lepo ni za dobro sigurno greše; one raspravljaju o lepom u najvećoj meri i pružaju svoje dokaze za to. To što ga one ne imenuju nije razlog da bi se reklo da one o njemu ne govore, jer one pokazuju njegova dejstva i odnose. Najviši oblici 1078b lepo su red, simetrija i određenost a matematičke nauke naročito to pokazuju. A pošto su ovi oblici (mislim pri tome na takve kao što su red i određenost) očigledno uzroci mnogih stvari, jasno je da bi matematičari mogli izraziti mišljenje da je ono što je lepo na izvestan način takav jedan uzrok. Ali o ovoj stvari raspravljaćemo na pristupačan način na drugom mestu.

4.

ISTORIJAT I KRITIKA UČENJA O IDEJAMA

Neka bude rečeno toliko u vezi sa stvarima koje pripadaju oblasti matematike: da one postoje i kako postoje i u kome su smislu vremenski ranije, a u kome to nisu. Međutim, u pogledu ideja potrebno je pre svega da ispitamo samo

učenje o ideji, ne dodirujući prirodu brojeva; uzećemo je onakvu kako su je prvobitno zamislili oni koji su prvi govorili da ideje postoje.

Učenje o idejama bilo je kod njegovih osnivača posledica Heraklitovih dokaza o istinitosti stvari, dokaza koji su ih ubedili i prema kojima su sve stvari koje saznajemo putem čula u većitoj promeni, tako da, ako postoji neka nauka i mišljenje o izvesnoj stvari, onda moraju da postoje i neke druge stvarnosti koje su izvan domašaja čula, postojane stvarnosti; međutim, o stvarima koje su u stalnom menjanju ne postoji jedna određena nauka. Sokrat se odao proučavanju moralnih vrline i on je bio prvi koji je nastojao da o njima pruži opštu definiciju. Među fizičarima, Demokrit se stvarno jedva dotakao ove oblasti određujući samo toplo i hladno; to su pre njega pokušali Pitagorejci u vezi s malim brojem bića čije su pojmove povezivali s brojevima, izražavajući tako na primer bitnost prilike, pravičnog ili braka. Sokrat je tražio suštinu i to je bilo logično, jer je nastojao da napravi silogizme a pranačelo silogizama je suština. U to doba dijalektika još nije bila dovoljno snažna da bi podvrgla svom ispitivanju suprotnosti nezavisno od suštine i da bi odredila da li ista nauka raspravlja o suprotnostima. Postoje dve stvari za koje bi se zaista zasluga mogla s pravom pripisati Sokratu. Induktivna rasprava i opšta definicija koje, i jedna i druga, predstavljaju načelo nauke. Sokrat ipak nije pripisivao odvojeno postojanje ni opštim pojmovima ni definicijama. Međutim, drugi filozofi su ih razdvojili i takve stvarnosti nazvali idejama. Tako se dogodilo da su na osnovu skoro istog rasuđivanja došli dotle da prihvate kao ideje sve što je opšte potvrđeno. A to je slično kao kad bi neko, želeći da nešto izračuna, pomislio da, zato što je broj predmeta suviše mali, u tome ne može uspeti, pa bi ga

1079a onda povećao da izvrši obračunavanje. Može se reći da su ideje stvarno brojnije od pojedinačnih pojmova stečenih putem čula čije uzroke ovi filozofi istražuju i od kojih su pošli da bi stigli do ideja. Svakom pojmu zaista odgovara istoimena stvarnost koja postoji zasebno i od supstanci u pravom smislu i od suštine drugih stvari koje sadrže jedinstvo mnoštva, bez obzira da li se radi o čulnom ili o večitom mnoštvu. Zatim, nije očevidan ni jedan dokaz pomoću koga ovi filozofi nastoje da potvrde postojanje ideja. Neki od njih ne vode nužnom zaključku, dok drugi, prema njihovom sopstvenom mišljenju, pretpostavljaju postojanje ideja tamo gde ih nema.

Prema dokazima izvedenim iz postojanja nauka, ideje će zaista postojati o svima stvarima o kojima postoji nauka; prema dokazu o jedinstvu mnoštva, one će postojati i o negacijama; najzad, prema dokazu da čak i ono što je propalo sačinjava predmet misli, ideja će postojati i o uništivim stvarima, pošto predstava o tim stvarima ostaje u misli. Štaviše, neka od sasvim tačnih rasuđivanja vode ka prihvatanju ideja o relativnim pojmovima, za koje ovi filozofi kažu da ne postoje kao zasebna vrsta; drugi zaključci vode ka dokazu o trećem čoveku. Uopšte rečeno, dokazi o postojanju ideja ruše načela do čijeg je postojanja pristalicama ideja više stalo nego do samog postojanja ideja. Iz ovoga u stvari proizlazi da beskrajna diada neće biti prva, nego će to biti broj; da će relativno imati vremensko prvenstvo ispred onoga što postoji samo po sebi; odavde proizlaze i sve ostale stvari koje se, stojeći u skladu s njihovim učenjem o idejama, protive njihovim sopstvenim načelima.

Štaviše, prema shvatanju po kome, kako kažu platonovci, ideje postoje, ideje će postojati ne samo o supstancama, nego i o mnogim

drugim stvarima. Naime, misao postoji ne samo o supstancama, nego i o ne-supstancama; s druge strane, postoji nauka ne samo o supstanci i u tom smislu biće i bezbroj sličnih posledica. Međutim, prema onome što je nužno i prema mišljenjima izloženim u pogledu ideja, ako se može imati učešća u idejama, onda ideje mogu nužno postojati samo o supstancama. Zaista nema učestvovanja slučajnošću, nego u pogledu svake ideje treba da učestvovanje bude onoliko koliko se sama ideja ne pripisuje slučajno izvesnom predmetu. Ovim hoću da kažem da, ako neko biće dolazi od dvostrukog koje postoji samo po sebi, ono takođe dolazi od večitog, ali slučajnošću, pošto je slučajnost za dvostruko samo po sebi da je večito. Na taj način postojace, dakle, ideje samo o supstanci; a ono što supstanca znači u čulnom svetu, ona to znači i u idealnom svetu. Inače, šta bi imalo da znači da je jedinstvo mnoštva nešto različito od samoga mnoštva? A ako postoji istovetnost oblika između ideja i stvarnosti koje u njima učestvuju, postojace nešto zajedničko između ideja i tih stvarnosti. Zašto bi zaista između uništivih diada i matematičkih diada, kojih takođe ima mnogo ali su večite, postojalo jedinstvo i istovetnost diade pre nego između diade koja postoji sama po sebi i neke posebne diade? Naprotiv, ako nema istovetnosti oblika, postojace samo istoimenost, i to je onda kao kad bi neko nazivao čovekom istovremeno Kaliasa i komad drveta, ne videći pri tome među njima ništa zajedničko.

S druge strane, ako pretpostavimo da u svemu ostalom opšti pojmovi odgovaraju idejama, kao što, na primer, krug sam po sebi predstavlja oblik, površinu i ostale delove pojmova, i da tome dodamo i pitanje čija je ideja krug sam po sebi, onda je potrebno ispitati da li to dodavanje nije sasvim zaludno. Kome će se elementu

pojma stvarno dodati obeležje ideje? Da li središtu kruga, ili površini, ili svima elementima pojma? Svi elementi sadržani u supstanci zaista su ideje, kao što su na primer živo biće i dvonožac sadržani u ideji o čoveku. Očigledno je potrebno da i obeležje da je nešto ideja, kao što je to površina sama po sebi u odnosu na krug po sebi, bude i samo jedna određena priroda koja je kao vrsta sadržana u svima idejama.

5.

ODNOS IDEJA PREMA SAZNANJU

Najvažnije od svih pitanja koje bi trebalo postaviti je ovo: u kakvom su odnosu ideje prema saznanjima stečenim preko čula, bilo da su ta saznanja večita, bilo da su prolazna? One za njih nisu, u stvari, uzroci ni nekog kretanja ni ma kakve promene. One takođe nisu ni od kakve koristi za nauku o drugim stvarnostima (one stvarno nisu njihova supstanca, pošto bi inače bile u njima) niti za objašnjenje njihovog postojanja, jer one bar nisu imanentne stvarima za koje ih vezujemo: u pozitivnom slučaju možda bi nam izgledale i kao uzroci stvarnosti, kao što se pojam beline meša sa onim što je belo. Ali, i suviše je lako obesnažiti ovaj zaključak koji potiče od Anaksagore i koga su kasnije prihvatili Eudoks u njegovoj raspravi o teškoćama i neki drugi filozofi. U stvari, takvom učenju mogu se bez teškoća suprotstaviti mnogi nerešivi prigovori. Uostalom, druge stvari ne mogu ni na koji način proizlaziti iz ideja, shvatajući izraz u uobičajenom smislu. Što se tiče tvrdnje da su ideje obrasci i da sve druge stvari dolaze od njih, to nije ništa drugo do govorenje praznih reči i pravljenje pesničkih metafora. O čemu se radi u konkretnom smislu, kad se imaju u vidu ideje? Moguće je da postoji i

da postane neko biće slično drugom biću a da nije stvoreno po njegovom uzoru; tako, bilo da Sokrat postoji ili ne, mogao bi se roditi čovek sličan Sokratu; jasno je da bi slična stvar mogla biti čak i kad bi postojao neki večiti Sokrat. Osim toga, ima više uzora istog bića i, sledstveno tome, više ideja o tome biću. Na primer, za čoveka će to biti živo biće, dvonožac a u isto vreme i čovek onakav kakav je sam po sebi. Štaviše, ideje će biti primeri ne samo za pojmove do kojih dolazimo putem čula, nego i samih ideja, kao što će, na primer, rod uzet kao rod biti primer za vrste sadržane u rodu; ista stvar biće, dakle, primer i pojam. A zatim bi bilo nemoguće da supstanca bude odvojena od onoga čija je supstanca; kako bi, dakle, ideje, koje su supstance stvari, bile odvojene od stvari?

1080a

U *Fedonu* se kaže da su ideje uzroci stvarnosti i postojanja. Ipak, čak i kad bi prihvatili postojanje ideja, ono što u njima učestvuje nije stvoreno bez dejstva pokretačkog uzroka. A stvorene su i mnoge druge stvari, kao što su, na primer, kuća i prsten, za koje, kako kažu pristalice ideja, ne postoje ideje. Prema tome jasno je da je nemoguće i za ostale stvari za koje oni kažu da postoje ideje, da budu i da postanu iz uzroka sličnih onima koji se tiču stvari o kojima govorimo, a ne zbog ideja. Uostalom, protiv učenja o idejama mogu se istaći mnoge druge teškoće slične onima koje smo upravo proučili pobijajući ga na isti način i još logičnijim i jačim dokazima.

6.

TEORIJA IDEALNIH BROJEVA

Pošto smo ovo utvrdili, dobro je da još jednom ispitamo posledice teorije o brojevima s obzirom na tvrđenje da su to odvojene supstance